

tasvir, o dönem İstanbul'unun bir bahçesini ya da Boğaziçi'nin bir korusunu canlandırıyor gibidir. Tavşanlar, tilki ve tavuzlar, suyun içinde balıklar, kuğu ve tavus kuşları gibi çeşitli hayvanlar kompozisyonu tamamlar. Kâğıt oyma bitkilerin üst üste ve eğimli yerleştirilmesi, özellikle pek çok bitki ve hayvanın sadece alt kısımlarından tutturularak boşta bırakılmasıyla bahçeye üçüncü boyut kazandırılmıştır. Sanatçı, boyalı ebru kâğıt ve sulu boyanın yanı sıra ön plandaki yeşil otları belirlemek amacıyla pamuğa benzer bir madde kullanmış, ayrıca tavus kuşlarının tüylerini orijinal tüylerden keserek yapmıştır. Batılılaşma dönemi etkilerinin açıkça gözlendiği bu çalışmada renklerden pek çoğu pasteldir.

Batı etkisiyle oluşan yeni zevki yansıtan, XVIII. yüzyılın ilk yarısında yaşamış bir Mevlevî olan Derviş Hasan Eyyûbî imzalı kâğıt oyma manzaraları Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki bir yazı çekmesinde de görülür (CY, nr. 463). Kapağın dışı ve içi cam altına kâğıt oyma manzaralarla süslenmiş olup iç kapakta Rumeli sirtlarından bir görüntü izlenimini veren Boğaz manzarası yer alır. Dış kapakta İstanbul'dan bir kıyı manzarası çalışılmıştır. Zarif köşkler, ağaçlıklar arasında koşuşan süvariler ve çeşitli hayvanlar yanında denizdeki gemiler, saltanat kayıkları manzarayı tamamlar. Gölgeyi boyamalar, perspektif denemeleriyle derinlik etkisi verilen çalışmanın bordürlerine yine kâğıt oyma kıvrım dallı çiçek, yan kenarlara da vazoda çiçek buketleri ve meyve dolu tabaklar yapılmıştır.

XVIII ve XIX. yüzyıllarda vazoda çiçek ve kâğıt oyma yazı geleneği kâğıt oyma sanatına hâkim olmuştur. Bunların arasında özellikle belirtilmesi gerekenlerden biri, Tire Necip Paşa Kütüphanesi'nde bulunan XVIII. yüzyıl sonlarına ait olması muhtemel *Mehmed Selim Divanı*'dır. Aynı türde kâğıt oyma eserlere Londra British Library'de korunan tarihsiz bir şiir mecmuasında da yer verilmiştir (Or., nr. 13763 A-D). XVIII. yüzyılın ikinci yarısına ait olduğu şüphesiz bu eserdeki örneklerde devrin üslûbuna uygun vazolar içindeki ilkbahar çiçekleri, gül ağacı, sümbül ve lâle gibi tek tek çiçekler yapılmış, hayvanlar ve hayvan mücadeleri tasvir edilmiştir. Eserin en ilgi çekici yanlarından biri, kayalık bir peyzaj içinde av hayvanları ve köpeklerden oluşan kompozisyonudur. Her iki eserde de yer yer ebru kâğıttan yapılan kesmelerle kompozisyonlar canlandırılmıştır. Bu ça-

lışmalar, Osmanlı sanatı için son derece karakteristik olan kâğıt oyma bahçe, çiçek çalışmalarının XIX. yüzyılın başlarına kadar varlığını koruduğunu gösterir. Kâğıt oymacılığı XIX. yüzyıl boyunca da varlığını sürdürmüştür. Bu teknikle daha çok halk sanatı kapsamına giren aslan, leylek gibi yazı-resimler ve levhalar yapılmış, sanat eseri niteliğinde olan hat sanatı örnekleri de hazırlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Âşık Çelebi, *Meşâirü's-şuarâ*, vr. 160^{a-b}, ayrıca bk. tür.yer.; Âlî, *Menâkıb-ı Hünerverân*, s. 63; Belîğ, *Güldeste*, s. 532; G. Jacob, *Die Herkunft der Silhouettenkunst aus Persian*, Berlin 1913; A. Spamer, *Das Aleine Andachtsbild vom XIV. bis zum XX. Jahrhundert*, München 1930; Celâl Esad Arseven, *Arts Decoratifs Turcs*, İstanbul, ts. (Millî Eğitim Basımevi), s. 292-293 (figür 651-652); A. Süheyl Ünver, "Edirneli İki İnce Oymacımız", *Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1965, s. 347-349; G. Frankel, "Paper-cuts throughout the World and in Jewish Tradition", *The Paper-cut Past and Present, Haifa, Municipality Ethnological Museum and Folklore Archives*, Autumn 1976, s. 24-26; N. M. Titley, *Miniatures from Turkish Manuscripts*, London 1981, s. 72 (nr. 63), rs. 53; J. M. Rogers, *Islamic Art and Design 1500-1700*, London 1983, s. 19; D. Duda, *Die Illuinierten Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek Islamische Handschriften I*, Wien 1983, Cod. Mixt. 313, fol. 12^b, Abb. 361 fig. 1; Esin Atıl, *The Age of Sultan Suleyman the Magnificent*, New York 1987, s. 108; T. W. Lentz - G. D. Lowry, *Timur and the Princely Vision Persian Art and Culture in the Fifteenth Century*, Los Angeles 1989, s. 268-269; Kemal Çiğ, "Türk Oymacılar (Katiğları) ve Eserleri", *AÜ İlahiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi*, II, Ankara 1958, s. 159-179; R. Ettinghausen, "Near Eastern Book Covers and Their Influence of on European Bindings", *Ars Orientalis*, III, Baltimore 1959, s. 113-131; Uğur Derman, "Benzeri Olmayan Bir Sanat Albümü Gazneli Mahmud Mecmuası", *Türkiyemiz*, sy. 14, İstanbul 1974, s. 17-21; Filiz Çağman, "XV. Yüzyıl Kağıt Oymacılık (kaat'ı) Eserleri", *Sanat Dünyamız*, sy. 8, İstanbul 1976, s. 22-27; Renda, "Topkapı Sarayı Müzesindeki Dört Manzaralı Yazı Çekmecesi", a.e., sy. 9 (1977), s. 2-3; Muhittin Serin, "Fahri", *DİA*, XII, 95-96.

FİLİZ ÇAĞMAN

KÂTİ' b. SÂRİK

(bk. EBÜ SUFRE).

KATIRCIOĞLU MEHMED PAŞA

(ö. 1079/1668)

Celâli reislerinden.

Muhtemelen 1601'de Isparta'nın köylerinden birinde doğdu. Babası Ahmed Ağa ile birlikte katırlarla nakliyatçılık yaptığı için Katircioğlu lakabıyla tanındı. Isparta mütesellimiyle Isparta halkı arasında çıkan anlaşmazlıklarda ara buluculuk rolü üstlendiyse de hapse atıldı ve halkın yardımıyla kurtuldu. Giderek Isparta'nın önde gelen âyanı arasına girdi. Isparta müteselliminin yaralanması olayı üzerine takibata uğradı ve ardından Haydaroğlu Mehmed ile birlikte eşkıyalığa başladı. Üzerlerine gönderilen Anadolu Beylerbeyi Ahmed Paşa'yı öldürmesi (1058/1648) Celâlîler arasındaki şöhretini arttırdı. Haydaroğlu'nun yakalanıp idam edilmesinden sonra yanındaki Akyakaoğlu adlı Celâlî reisiyle hac kabilelerine ve ticaret kervanlarına saldırılar düzenlemeye başladı. Kısa zamanda Afyonkarahisar'dan Beyşehir'e kadar olan bölgede hâkimiyet sağladı. Çay kasabasını bastı. Akşehir'i tehdit etti. Bu sırada İstanbul'da Sultan Ahmed Vak'ası'nda (10 Şevval 1058 / 28 Ekim 1648) öldürülen sipahilerin kanını dava etmek üzere ayaklanan Gürcü Abdünnebî'ye katıldı.

Gürcü Abdünnebî maiyetinde yer alan Katircioğlu ve diğer bir Celâlî reisi olan Kazzaz Ahmed İstanbul'a yürüdüler. Bâbîli onların üzerine Tavukçu Mustafa Paşa'yı gönderdi. Katircioğlu yanında 400 kadar levend ve birkaç yüz sipahi ile izmit'e geldi. Mustafa Paşa ordusundaki

Bir yazı çekmesinin iç kapağındaki manzara tasvirli kati' (TSM, CY, nr. 463)

KATIRCIOĞLU MEHMED PAŞA

yenicheriler Celâlîler'e silâh çekmeyip savaşmayınca geri dönmek zorunda kaldı (1059/1649). İsyanı yumuşaklıkla bastırmak isteyen hükümet, Gürcü Abdünnebî'ye haber gönderip Celâlîler'i dağıtmak şartıyla kendisine Türkmen ağalığı, Katircioğlu ile Kazzaz Ahmed'e de birer sancak verilebileceğini bildirdi. Fakat Katircioğlu ile Kazzaz Ahmed Bursa civarında eşkıyalığa devam edince anlaşma sağlanamadı. Bunun üzerine Sadrazam Kara Murad Paşa Bulurlu tepelerini tuttu. Katircioğlu da Üsküdar civarında hükümet kuvvetlerinin bir kısmını karşıladı. Ancak Celâlî kuvvetleri kısa süre içinde dağıtıldı (26 Cemâziyelâhir 1059 / 7 Temmuz 1649). Bu yenilgi Celâlî liderlerinin dağılmasına sebep oldu. Nitekim Gürcü Abdünnebî Niğde'ye, Katircioğlu Söğüt'e, Kazzaz Ahmed Akşehir'e çekildi. Gürcü Abdünnebî, Kırşehir sancak beyi İshak Bey tarafından yakalanıp İstanbul'a getirildi ve Parmakapı'da idam edildi.

Kendisine en yakın Celâlî reislerini kaybeden Katircioğlu, bir müddet daha etrafı yağmalamaya sürdüürdüktan sonra af dilemeye karar verdi. Eski bir yenicheri olan İsâ Ağa'yı af talebini iletmek üzere İstanbul'a gönderdi. İsâ Ağa eski kapı yoldaşlarından Sadrazam Murad Paşa'nın yanına giderek, Katircioğlu'nu affettirdi. İstanbul'a gelen ve padişahın huzuruna çıkarılarak iltifat gören Katircioğlu'na Beyşehir sancağı verildi. Katircioğlu, Beyşehir'e mütesellim gönderip bir müddet İstanbul'da kaldı, Köprülü Mehmed Paşa'nın ekibi arasında yer aldı. Bu arada İstanbul'da idareye hâkim olan ocak ağalarıyla da yakın temas içindeydi. Bu sayede Karaman beylerbeyliğine tayin edildi ve isyan halinde olan Abaza Hasan'ın üzerine gönderildi. Ancak yenilgiye uğrayıp Konya'ya sığındı. Bunun üzerine Şehrizor valiliğine gönderildiyse de gitmeyip Karaman'da kaldı. Konya etrafında İpşir Mustafa Paşa'ya karşı tahkimat yaptı. İpşir Mustafa Paşa İstanbul'da ağaların iktidardan düşmesi üzerine Halep valisi tayin edildi. Buraya giderken de kendisine Katircioğlu'nun bertaraf edilmesi tâlimatı verilmişti. Fakat bu plan başarılı olmadı. Katircioğlu Hamid sancak beyliğine tayin edildi. İpşir Mustafa kısa zaman sonra sadrazam olunca onu Anadolu'dan uzaklaştırmak için Girit'e gönderdi.

Katircioğlu Mehmed Paşa, Kaptanı-deryâ Zurnazen Mustafa Paşa emrinde 1065'te (1655) gerçekleşen sefere katıldı. Osmanlı donanmasının Venedik donanmasıyla Boğaz dışında yaptığı savaşta ki-

rarlılığıyla padişahın iltifatına mazhar oldu. Katircioğlu bu tarihten itibaren Karaman beylerbeyi olarak yıllarca Girit'te hizmet etti. Girit'e yardım götürülen donanmanın Boğaz çıkışında mağlûp olması üzerine çok muhkem bir kale olan Kandiye'yi kuşatmakta olan kuvvetler zor durumda kaldı. Bunu fırsat bilen Venediklilerin karşı saldırıları Serdar Deli Hüseyin Paşa ve Katircioğlu Mehmed Paşa'nın üstün gayretleriyle başarısızlığa uğratıldı (Rebûlâhir 1067 / Ocak 1657). Bir müddet sonra Venedik kuvvetleri Hanya'yı geri almak üzere adaya çıktı. Katircioğlu'nun Serdar Tavukçu Mustafa Paşa'nın emrinde olarak Venedikliler'e karşı büyük yararlılığı görüldü. 21 Eylül 1667'de Kandiye kuşatmasındaki gayretlerinden dolayı Anadolu beylerbeyliğine getirildi. Ancak kale önünde uzun süren metris savaşları sırasında şehid oldu (13 Receb 1079 / 17 Aralık 1668).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 331, 339, 343-344, 346-348, 355, 372, 377, 398; Nevzat Kaya, *Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi'nin Zeyl-i Ravzatü'l-ibrâr'ı* (doktora tezi, 1990), İÜ Ed.Fak. Genel Kitaplık, nr. TE 81, s. 38, 261-262, 377; *Târih-i Fâzıl Ahmed Paşa ve Feth-i Kandiye*, TSMK, III. Ahmed, nr. 3605, vr. 42^a, 44^b, 47^{a-b}, 62^a; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (nşr. Zekeriya Kurşun v.dğr.), İstanbul 1999, II, 191, 192, 219, 220, 221, 252, 253, 254, 255; III/1, s. 47, 51, 53, 149; Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'nâme* (haz. Fahri Çetin Derin, doktora tezi, 1993), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 15, 16, 21, 65; Naimâ, *Târih*, IV, 341-343, 405-406, 418, 420-424, 428, 450-453; V, 12, 83, 89, 91, 156, 161, 175, 195, 198, 209, 213, 247, 277; VI, 17, 31, 32, 46, 62, 72, 102, 103, 255; Silâhdar, *Târih*, I, 5, 12, 13, 19, 68, 210, 411, 447, 454, 492-493, 500; M. Çağatay Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul 1944, s. 51-57, 125, 322, 335; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 312-314; Hafize Tuncer, *Katircioğlu Mehmed* (mezuniyet tezi, 1961), İÜ Ed.Fak. Tarih bl., nr. 618; Hikmet Turhan Dağlıoğlu – Nuri Katircioğlu, "Katircioğlu Kimdir?", *Ön*, III/25, Isparta 1936, s. 356-357; Hikmet Turhan Dağlıoğlu, "Katircioğlu'na Dâir", a.e., VIII/87-90 (1941), s. 1251-1252; M. Münir Aktepe, "İpşir Mustafa Paşa ve Kendisi ile İlgili Bazı Belgeler", *TD*, sy. 24 (1970), s. 45-58; Cengiz Orhonlu, "Kâtirdji -oghli Mehmed Paşa", *E²* (İng.), IV, 765-766.

MÜCTEBA İLGÜREL

KATİA

(القضية)

Kamu otoritesinin, tasarrufundaki arazilerden mülkiyetini özel kişilere tahsis ettiği kısım anlamında bir hukuk terimi (bk. İKTÂ).

KÂTİB

(bk. KÂTİP).

KÂTİB-i ADL

(bk. NOTER).

KÂTİB ÇELEBİ

(ö. 1067/1657)

XVII. yüzyıl

Türk ilim dünyasının
müsbet düşüncüyü temsil eden
büyük siması ve çeşitli konulara dair
pek çok eserin müellifi.

1017 Zilkadesinde (Şubat 1609) İstanbul'da doğdu. Hayatına ait orijinal bilgiler bizzat kaleme aldığı otobiyografilerine (*Süllemü'l-vüşûl*, vr. 271^a vd.; *Mizânü'l-hak*, s. 129 vd.) ve yeri geldikçe öteki eserlerine serpiştirdiği kısa notlara dayanmaktadır. Asıl adı Mustafa, babasının adı Abdullah'tır. Ulemâ arasında Kâtib Çelebi, *Dîvân-ı Hümâyün* mensupları arasında Hacı Halife diye tanınır. Babası Enderrun'dan yetişerek silâhdarlıkla alâkalı bir görevle çirağ edilmiş, devrin âlim ve şeyhlerinin meclislerine katılarak ilme karşı büyük ilgi içinde olmuştur. Kâtib Çelebi beş yaşında iken babasının özel olarak tuttuğu İsâ Halife el-Kırmî'den ilk dinî bilgileri aldı ve Kur'an'ı kısmen ezberledi. Daha sonra İlyas Hoca'dan dil bilgisi, Bögürü Ahmed Çelebi adlı hattattan yazı dersleri aldı (Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 98).

Kâtib Çelebi on dört yaşına geldiğinde babası ona maaşından 14 dirhem harçlık bağladı ve yanına aldı. Böylece *Dîvân-ı Hümâyün* kalemlerinden Anadolu Muhasebeciliği Kalemî'ne girerek burada hesap kaidelerini, erkam ve siyâkat yazısını öğrendi. Ertesi yıl Abaza Paşa isyanını bastırmak için Erzurum'a giden orduyla birlikte babasının yanında Tercan (*Fezleke*, II, 54 vd.), 1035'te (1626) Bağdat seferlerine katıldı. Her iki seferde de savaşın bütün safhalarına ve sıkıntılara şahit oldu. Bağdat'ı alamayıp muhasarayı kaldırmak zorunda kalan ordunun geri dönüşü sırasında çekilen kıtlık ve karışıklıklardan oldukça etkilenildi. Musul'a geldiklerinde 1035 Zilkadesinde (Ağustos 1626) babasını, bir ay sonra da Nusaybin'de amcasını kaybetti. Bir süre Diyarbekir'de kaldı. Babasının arkadaşlarından Mehmed Halife tarafından Süvari Mukabelesi Kale-